

MEĐIMURSKI KONJ

A. Kursar, V. Horvat

Prvi hrvatski hladnokrvni konji uzgojeni su u Međimurju. To je kraj na krajnjem sjevero-zapadu Hrvatske. Zaprema 729 kvadratnih kilometara površine gdje sada obitava 115.000 žitelja. Geografski imade oblik izduženog trokuta, čije stranice tvore rijeke Drava i Mura, a na zapadu je omeđen državnom granicom prema Republici Sloveniji. Najveći dio Međimurja je plodna ravnica aluvijalno naplavinskog podrijetla i dio je Panonske nizine, dok zapadna trećina, sa blagim brežuljcima, predstavlja završetak Alpa (10). Međimurje je oduvijek bilo gusto naseljeno, sa razmjerno razvijenom poljoprivredom oslonjenom na stočarstvo. Unatrag dvjesto godina zamjetne su razlike o ulozi i zastupljenosti pojedinih grana stočarstva u gospodarskom životu Međimurja. U povijesti stočarenja prisutne su sve grane, ali je konjarstvo i govedarstvo u znatnoj prednosti u odnosu na ostale.

Tek od godine 1960. svinjogojstvo i peradarstvo dobivaju veći značaj.

Začetak stvaranja međimurskog konja predstavljaju događaji na društveno-političkoj i socijalnoj sceni krajem XVIII. stoljeća. To su reforma Josipa II te Marije Terezije, Francuska revolucija, ukidanje kmetstva, nastanak malih seoskih posjeda i dr.

Zemljopisno politički položaj Međimurja, na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće, omogućuje da napredna zbivanja u Srednjoj i Zapadnoj Europi utječu na gospodarski život u Međimurju. Već godine 1785. nalazimo pismeni program organiziranog pristupa unapređenju stočarstva, ratarstva, zdravstva, socijale i sveopćeg života pučanstva u Međimurju (7).

To razdoblje možemo smatrati početkom stvaranja onog tipa i pasmine konja, koji će, nakon nekoliko desetljeća, postati vrlo poznat pod nazivom međimurski konj.

Određeni sociološki uvjeti kao i pedološko klimatske prilike omogućuju stanovnicima Međimurja da ostvare svoju potrebu za radnim konjem koji će najviše odgovarati njihovim željama i potrebama. Tu je trebalo, na relativno malim poljoprivrednim površinama, prehraniti veliki broj žitelja (6). U dobrom i odgovarajućem rodnom kraju naziralo se rješenje dijela tih potreba. U prvoj polovici XIX. stoljeća u Međimurju se već uzgaja imponirajući broj sve vrste stoke pa tako i više od 8.000 konja. U to vrijeme pojavljuje se i drugi važan poticaj za razvoj konjogojstva. To je mogućnost prodaje rasplodnog podmlatka, te već uzgojenih radnih i rasplodnih konja. Razvoj manufakture i predindustrijsko razdoblje prati pojava većih naselja i širenje postojećih gradova. Sve to zahtijeva dinamičan promet ljudi, a osobito roba svih vrsta.

Aldo Kursar, dipl. vet., mr. Vladimir Horvat, dipl. vet., Veterinarska stanica, Prelog

Ovi se događaji odvijaju u pretežnom dijelu Europe. Poljoprivreda se također modernizira, otvaraju se prerađivački pogoni. Gotovo sav promet vrši se konjima. Za razne vrste prometa prikladne su različite pasmine i tipovi konja. Kako je u ovom slučaju riječ o velikim količinama, pretežno teških tereta, traži se snažan i izdržljiv konj. U nekim krajevima Europe takovi su konji postojali ali je njihov broj bio u stalnom podbačaju u odnosu na brzo rastuće potrebe. To su norički konji, ardenski, peršeron, brobantski, burgundski, flamanski te međimurski konji. Sveopća nestašica teških konja imala je veoma povoljan utjecaj na daljnju sudbinu međimurskog konja kao i na gospodarske prilike u Međimurju. S osnova konjogojstva Međimurje doživljava ekonomski preporod. Prema općem popisu koji je izvršen godine 1857. u Međimurju je živio 58.721 stanovnik i držali su 31.497 goveda, 8.131 konja, 29.688 svinja, te 7.351 ovcu. I stanovnici i životinje raspolagali su sa svega 51.000 rali oranica, 25.000 rali livada, 22.000 rali pašnjaka, 23.000 rali šuma te 11.000 vinograda i neplodnog zemljišta (3).

Navedeni podaci pokazuju, da žitelji Međimurja, već tada posjeduju tradiciju stočarenja, što je važna osnova za daljnji razvoj. U to vrijeme uzgoj međimurskog konja brzo se širi u zapadnu polovicu Mađarske, te je kroz svega dvadesetak godina zauzeo prostor čitavog mađarskog Zadunavlja. (4)

Tu se uzgaja u velikom broju pod nazivom međimurski konj, prevedenom na mađarski jezik - "murakozi 10".

Uzgajan je i u sjeverno istočnim dijelovima Austrije pod nazivom - "murinsulaner" te Češke, a u južnoj Poljskoj kao "muransulan" odnosno u Njemačkoj kao "muran".

Pod tim nazivima međimurskog konja susrećemo u hipološkoj i drugoj literaturi (4).

Naziv je izveden iz starog latinskog imena za Međimurje "Insula Muro Dravana" t.j. međurječje, odnosno, kao da je Međimurje otok između Mure i Drave (5). To je u izolacijskom i funkcionalnom smislu, u velikoj mjeri odgovaralo pojmu otok - insula, u doba kada je, u srednjem vijeku, taj naziv nastao kao geografski pojam za Međimurje (1). Tek od godine 1870. nalazimo međimurskog konja, u većem broju, u Podravini te na križevačkom i bjelovarskom području (13).

Nastanak međimurskog konja i razvojne prilike

Djelomice je već spomenuto da su pedološke, klimatske i sociološke prilike, uz postojeću tradiciju i stočarsku kulturu, omogućile i natjerale međimurskog seljaka, da za svoje potrebe, jednostavnim odabirom i razmnožavanjem odabranog, uzgoji konja, koji će najviše odgovarati upravo njegovim potrebama. Bila je sretna i dobrodošla slučajnost da je takav konj postao veoma tražen na tržištima diljem Europe.

Već u početku to je bio izvorni međimurski konj sa primjesama svojstava arapskih konja. Takove plemenite domnaće kobile križane su sa noričko-štajerskim pastusima i odabranim domaćim međimurskim pastusima. Za stabiliziranje i dotjerivanje nasljedne mase, elitnog hladnokrvnjaka tadašnje Srednje Europe, korištene su u drugoj polovici XIX. st. i muške linije peršerona, flamanskog i ardenskog konja, te nešto brabant i burgundskih pastuha (13). Godine 1861. Međimurje dolazi pod Mađarsku administraciju. U to vrijeme uzgoj međimurskog konja u Mađarskoj toliko je proširen

da država osniva tri državne ergele, koje će stručno i organizirano raditi na očuvanju i daljnjoj gojibenoj izgradnji međimurskog konja. Međimursko konjogojstvo je na taj način došlo pod upravu državne ergele u Kiškeru (Kisber) čija skrb i nadležnost je prestala godine 1918. t.j. raspadom Austro-Ugarske monarhije. Gotovo šezdeset godina, ergela Kišber, kao i druge ergele iste namjene u Zadunavlju, vodile su brigu i nadzor nad ukupnim gojibama međimurskog konja, kako u Međimurju tako i u Mađarskoj. Primjerenu stimulaciju daje država i neprekidna konjuktura na tržištu. Stručna i organizaciona djelatnost ergele Kišber zavređuje najviše ocjene. Otkupljuju se i uzgaja ždrebadi od elitnih roditelja. Nabavljaju se pastusi od gotovo svih afirmiranih europskih hladnokrvnih pasmina. Osnivaju se pastuharne i pripusne stanice, te se marljivo podučavaju stočari. Ergela Kišber kao i druge ergele, popunjavaju tercu sa prvorazrednim rasplodnjacima iz vlastitih uzgoja i otkupljene ždrebadi. Umaticene kobile oslobađaju se vojne obaveze, djelomice i neki držaoci pastuha. Na terenu se u rasplodu nalaze pastusi koji su tu i uzgojeni, zatim pastusi uzgojeni na ergelama, te pastusi iz pastuharni. Svi odreda, bili su dva puta godišnje licencirani prema strogim državnim mjerilima. Sam čin i procedura licenciranja značajan je događaj za mjesne konjogojce te s vremenom poprima oblik male svetkovine. Područje koje nije imalo dovoljan broj stacioniranih pastuha, u sezoni pripusta, dobivalo bi pripusnu stanicu. Taj dio uzgojnog posla, uzorno su držale Ulanske husarske jedinice, sa dijelom osoblja koje je za to bilo osposobljeno.

Sveopća zainteresiranost i gospodarski prosperitet krajeva, gdje se uzgajao međimurski konj, imali su osnovu u nesmanjenoj potražnji na tržištu. Koliko god se kvalitetnih konja proizvelo potražnja se nije mogla u potpunosti namiriti. Valja imati na umu da se sve to događa u sklopu velikih gospodarskih i društvenih promjena. Predindustrijsko razdoblje prelazi u razdoblje industrijalizacije. Dodatne potrebe za teškim radnim konjem pretstavlja stvaranje, za ono vrijeme, suvremene vojske u većem broju europskih država. Slikovitosti radi, može se spomenuti, da su samo novoizgrađene tvornice šećera, trebale, po više stotina jakih konja godišnje, za transport šećerne repe. Ubrzana izgradnja željezničkih pruga nimalo nije ugrozila potražnju za dobrim radnim konjima. Tako povoljno stanje traje sve do kraja prvog svjetskog rata.

Raspadom Austro-Ugarske monarhije, Međimurje unutar Hrvatske, ulazi u sustav Jugoslavije. Na taj način međimurski uzgoji međimurskog konja, odvojeni su od velikih područja uzgoja međimurskog konja u Mađarskoj i od važnih stručnih uporišta.

Nastalim stanjem poremećeno je i tržište, te nastupa silazna putanja gospodarskog prosperiteta međimurskog sela i žitelja u njima.

Između dva svjetska rata međimursko konjogojstvo, uglavnom, je prepušteno samome sebi (4). Mada su povremeno vršeni uvozi rasplodnih belgijskih pastuha i redovita licenciranja rasplodnjaka, ipak to nije moglo spriječiti pad u kvaliteti. No, nije samo kvaliteta u pitanju, barem ne primarno. Znatno veći je utjecaj, na smanjenje uzgoja, imalo jako reducirano tržište. Sudbina međimurskog konja u to vrijeme u Mađarskoj, bila je znatno povoljnija. Brojni i organizirani uzgoji, na velikom području Mađarske, dijelom su uz državnu brigu, zadržali dio tržišta i nastavili rad na kvaliteti. Međutim, tržište teških radnih konja više se nikad nije vraćalo na prijašnju razinu. Razloge za takovo stanje nije teško razumjeti. Imajući na umu, da su teški radni konji općenito, pa tako i međimurski konj, potpuno gospodarstvena pojava, uvjetovana isto

tako ekonomskim zakonitostima. Zavisno od stupnja nazočnosti ekonomskih razloga i stanja tehnološkog razvoja, teški su radni konji stvoreni, doživjeli procvat pa i nastajanje. Tri su presudna činitelja od kojih zavisi opstanak radnih konja.

To je aktualna potreba za njihov rad, interes tržišta za prodaju podmlatka i već uzgojenih konja, te mogućnost prodaje za meso.

Između dva svjetska rata postepeno se smanjuje potreba za konjima u cestovnom prometu roba i ljudi. Motorizacija tog prometa kao početak uvođenja traktora u ratarstvo bitno smanjuju potražnju za teškim radnim konjima. Na taj način slabi i kasnije nestaje najstimulativniji razlog za uzgoj te vrste konja.

Postepeno se opstojnost međimurskog konja svodi na samo dva ekonomska razloga. To je potreba za sveukupne radove u poljoprivredi na posjedima seljaka gdje je uzgojen i prodaja za meso. Promatrano kronološki to se događa sve očiglednije, čemu u znatnoj mjeri doprinose i godine poznate svjetske ekonomske krize kao i nekoliko uzastopno veoma sušnih godina.

Drugi svjetski rat djelomično je usporio proces uvođenja traktora i pripadajuće opreme u poljoprivredu. Cestovni se promet, međustim, gotovo sav odvija motornim vozilima. Otprilike od godine 1960. naovamo, počinju se postepeno uvoditi traktori i u poljoprivredu malih posjednika, kao što je slučaj u Međimurju.

Tako preostaje samo jedan ekonomski razlog za uzgoj međimurskog konja, a to je prodaja za meso. Prisustvo samo tog razloga nije dostatno ekonomsko opravdanje za daljnje držanje i uzgoj. Osim, ako nije izrazito atraktivno, tako da djelomično amortizira prva dva važnija razloga. U Međimurju se upravo to i događa. Cijene na europskom tržištu konjskog mesa su veoma visoke, osobito za omad do jedne godine starosti. Tako povoljna tržišna situacija znatno usporava daljnji pad broja konja u Međimurju i pokreće proces restrukturiranja, tako da se gotovo isključivo drže samo kobile. U tijeku povoljne konjuktore na mesnom tržištu, učinjeni su ozbiljni pokušaji na poboljšanju kvalitete postojećeg međimurskog konja. Godine 1979. u Prelogu se osniva Konjogojska udruga koja iz mađarskog uzgoja nabavlja devet izvanrednih međimurskih pastuha, umatičuje 120 najplemenitijih kobila, uzgaja podmadak za rasplod, osigurava besplatno liječenje neplodnosti kobila te vrši stalno podučavanje stočara (4). U svega nekoliko godina postignuti su vrlo dobri rezultati u obnovi kvalitete međimurskog konja.

Međutim, od godine 1987. javlja se masovna ponuda, jeftinih konja za meso, iz zemalja Istočne Europe.

Međimurski konj, iako je kvalitetniji, ne može izdržati konkurenciju tako niskih cijena. Tada definitivno nestaje i treći ekonomski razlog, pa slijedi daljnji pad broja konja. Konjogojska udruga prestala je radom krajem godine 1991., ostavljajući gratis, četiri preostala pastuha njihovim tadašnjim držaocima.

Odlike međimurskog konja

Međimurski hladnokrvni konj imade visinu grebena od 160 cm do 170 cm, relativno malu glavu, široka je i duboka tijela, ima dobro zaobljena rebra, kratka i ravna leđa, kratkak spoj, široke zaobljene raskoljene sapi, pravilan stav nogu te siguran i izdašan korak. Boja mu je dorata, vrana, alata i različite nijanse sive boje, vrlo rijetko

je bjelac. Općenito, međimurski konj ima dopadljiv izgled i proporcionalne tjelesne mjere. Smirenog je temperamenta, velike snage i izdržljiv, dobro iskorištava hranu, odlikuje se, brzim rastom i ranozrelošću te dobrom plodnošću. Otporan je i relativno skromnih zahtjeva u ishrani. Sasvim su osnovane legende o njegovoj pitomosti, marljivosti, snazi i brzom učenju radnih zadataka kao i privrženosti vlasniku.

Težina rasplodnih kobilica kretala se od 650 - 800 kg, a težina rasplodnih pastuha od 800 - 950 kg.

Rasprostranjenost konja u Međimurju

U samom Međimurju konji su uzgajani najviše u ravničarskom dijelu, sa posebno izraženom gustoćom u selima uz rijeke Muru i Dravu. To su bili tipično pašnjačko - stajski uzgoji. Na raspolaganju su imali velike površine pašnjaka i livada. Pašnjaci su bili vlasništvo pojedinih sela t.j. urbanskih zajednica. Svako je seosko gospodarstvo imalo određeni broj dionica u zajedničkom pašnjaku koje su nazivali uš (od latinskog ins - pravo). Zavisno od veličine i kvalitete zajedničkih pašnjaka, žitelji pojedinih sela držali su odgovarajući broj goveda i konja. Apsolutno i relativno najveće seoske pašnjake imao je Goričan. Sve do vremena iza drugog svjetskog rata, tu je i koncentracija konja u Međimurju, najveća. Početkom ovog stoljeća oko 10 % ukupnog broja konja u Međimurju nalazilo se u Goričanu. Velikim brojem konja odlikuju se i Kotoriba, D. Vidovec, Hodošan, Sv. Marija, Domašinec, Novakovec, Prelog, M. Subotica, Sv. Martin, Podturen i Trnovec.

Upravo zbog velikog broja konja u to vrijeme, mađarska vlada u Goričanu postavlja veterinaru (dr. Langi) istodobno kada veterinaru dobivaju kotarska središta Čakovec i Prelog.

Pašnjaci su davali obilje zdrave hrane i omogućili zdravi razvoj podmlatka. Pojedine kategorije konja dovedene su krajem dana na noćenje i eventualnu dohranu, a radni konji često su tijekom noći odvođeni na ispašu. Usmena narodna predaja o dogodovštinama na konjari tj. ispaši i danas ostavlja trag u folklornom blagu međimurskog kraja, gdje je konj česti subjekt i priče i pjesme.

Smanjenje broja konja također je usko vezano pored već navedenih ekonomskih razloga, i sa nestankom pašnjaka. Dinamika smanjenja broja konja u Međimurju bila je drastična u Goričanu, Kotoribi, Sv. Mariji, Podturnu i drugdje, gdje su pašnjaci bili najveći, a poslije drugog svjetskog rata su uzorani i prestali biti vlasništvo sela.

Uzgojne prilike u Međimurju

Međimurje se odlikuje velikom napućenošću i malim seoskim posjedima (8). To je razlog, da se preko 70% konja nalazilo u domaćinstvima, koja su držala samo po jednog konja. U pravilu to je bila jedna plemenita kobila i njeno ždrebe. Veći posjednici imali su više konja. Nekoliko desetaka većih gospodarstava držalo je po 4-6 rasplodnih kobilica, te je uz to imalo i par radnih konja za najteže radove u poljoprivredi. Pojedinačni držaoci konja često su ih međusobno posuđivali za obavljanje najtežih radova ili u vrijeme porođajnog mirovanja. Rašireno međusobno ispomaganje za najteže radove nazivalo se supreg ili sopreg, a činila su ga dva konja koji su se u radu međusobno

privikli. Supreg je obično dogovaran za cijelu godinu paritetno i najčešće bi trajao više godina. Inače su konji u Međimurju naučili raditi u polupregu i mogli su, zbog snage, obaviti više od 80% radova u poljoprivredi i transportu potrebnih malim posjednicima.

U sezoni ispaše pašnjaci su osiguravali dovoljno zdrave hrane, ali je pojedine kategorije konja trebalo i dohranjivati. To su u prvom redu kobile sa ždrebadi. Kobile bi redovito dodatno dobile najbolje sijeno i umjereni obrok smjesa žitarica. Najčešće je kukuruzna gruba prekrupa i zob. Ždrebad bi uvijek posebno imala na raspolaganju i jela po volji, naročito pripremano, sijeno ili lucerku, a zobi bi, dosta često dobivala, pomješanom sa kukuruznim kruhom, obračno. Količina stočne hrane najčešće je limitirajući faktor za broj konja u Međimurju. Relativno velike površine livada jedva su uspjevala osigurati dovoljno hrane za zimsko razdoblje. Tijekom ljeta i jeseni nastojalo se pripremiti što više hrane koristeći gotovo svaku prikladnu biljku. Za goveda i svinje u svježem stanju korišteno je sve neotrovno korovasto bilje koje se moglo sakupiti. Zbog premalih oraničnih površina krmno bilje bi se također zasijavalo na ograničenim površinama. Najčešće je to djetelina i grahorica. U slučajevima suše oskudicu kvalitetnih krmiva u prvom redu bi podnosila goveda (4). Sezona ždrebljenja počinjala je koncem siječnja. Veljaća, ožujak i travanj, sadrže oko 70% poroda, dok su svibanjska ždrebljenja malobrojna. Na taj način, otvaranjem ispaše u travnju, podmladak sa majkama uglavnom raste na pašnjacima. Kad je kobila na radu, ždrebe je uvijek prati, privezano uz nju ili slobodno.

Potpuno odbiće ždrebadi vrši se obično u starosti od 6-8 mj, a to je ujedno i vrijeme početka jesenjskih sajмова.

Stočari u Međimurju upotrebljavaju svoje nazive za boje konja i za pojedine kategorije konja. Pastuha zovu ždrebac, rasplodna kobila je ždrebečnica, mlade žensko ždrebe je ždrebička, a muško ždrepeček, omica je ždrebica a ome ždrepečak. Ostali pojmovi isti su kao i u standardnom hrvatskom književnom jeziku. Za alatu boju dlake naziv je šarga, muški dorat je riđan, a kobila rička. Svi se sivci zovu dereš, osim jabučastog zatvorenog sivca kojeg se nazivlje zelenac.

Vranac je črnka ili črnec za muškog. Najmanje je bila poželjna bijela boja a zvali bi je surkeš odnosno kobila surka. Neki su od navedenih termina prijevodi sa mađarskog ali je takovih manje nego što ima turcizama u kmetskom književnom jeziku za otprilike iste riječi i pojave u konjarstvu.

Da se izbjegnu veći zdravstveni problemi u populaciji konja uzgajatelji su trebali imati određena znanja. U prvom redu kako spriječiti pojavu oboljenja i širenje bolesti ako je zarazna. Znanje i iskustvo starijih pobožno prihvaćaju mlade generacije. Vlasti također rade na prosvjećivanju općenito, a podučavanje iz oblasti stočarstva je primjereno. Već krajem prošlog stoljeća u Međimurju nestaje potpuna nepismenost. Gledajući neopterećeno, valja prihvatiti činjenicu, da je Austro-Ugarska monarhija spadala u sam svjetski vrh, onog doba, po ekonomskoj, tehnološkoj i znanstvenoj razvijenosti i da se najveći dio povijesti međimurskog konjarstva, o kojem je riječ, događao upravo u tom poretку.

Zaštitne mjere provedene sa takovom dosljednošću i upornošću, a bile su i mnogobrojne, često i naporne, da se može postavljati pitanje što je uzrokom, tolike motiviranosti i požrtvovnosti u preventivnim aktivnostima mnogih generacija međimurskih konjogojaca. Najvažniji, iako ne jedini, razlog je istina da je o svakom

grlu krupne stoke ovisio životni standard svih ukućana, nerijetko do granice egzistencije. Uginuće pojedinog grla pretstavlja dramu tog domaćinstva, a više njih, tragediju.

Preventivne mjere bile su efikasne, nisu zahtjevale novčani izdatak, držaoc ih je provodio sam, a drugih boljih zaštita tada još nije bilo. Gotovo svaka faza bavljenja sa konjima sadržavala bi poneku ili niz mjera zaštite zdravlja konja. Procjenjujući sveukupno, može se tvrditi da je preventiva u gajenju konja, kod naših pradjedova i djedova imala obilježja svrhovitog rituala.

Pašnjački način držanja konja u mnogočemu je djelovao sprečavajući oboljenja. Mada je, s druge strane, izrazito pogodovao postojanju i širenju nekih vrsta crijevne glistavosti. Kolike ili griz su najpogubniji za život, osobito hladnokrvnih konja, a međimurski su ih konjogojci sprečavali dosljednom primjenom odgovarajućih pravila u ishrani i pojenju konja. Izbjegavalo se hranjenje u velikim obrocima i pretrpanjima. Podržavalo se polagano hranjenje od libitum - po volji, što je najslabije pašnjačkom hranjenju. Kroz noć bi se konjima podastrlo dovoljno sijena da jedu po volji. Ujutro bi išli na ispašu, a radni konji dobili bi još sijeno ili najčešće skromni zrnati dodatak. Za one koji bi odlazili na rad dulji od 4 sata, vlasnik bi obavezno vozio sijeno za njih, iako za sebe obično ne bi uzeo ništa. Tijekom rada konji su imali odmora i dobili bi sijeno. Ako je postojala mogućnost onda su pasli. Na taj se način poštivalo pravilo da se konj koji nikad ne izgledni, neće niti pretrpati hranom. Disciplinirano se provode pravila i u režimu pojenja. Na svim pašnjacima, kao i udaljenijim ratarskim površinama, iskopani su brojni panonski bunari. Primarna im je namjena pojenje stoke. Goniči stada konja na pašnjacima, zvali su ih čikaši, svaka 2-3 sata svračali bi pasuće stado, do najbližeg bunara i nudili konjima svježu bunarsku vodu. U radu ugrijanog konja smjelo se pojit samo ako odmah nastavi raditi. Konj nije smio dobiti vodu ako od prestanka rada nije prošlo barem sat vremena. Kanta za pojenje konja uvijek je bila prisutna kada se s konjima odlazilo na rad u trajanju duljim od 2-3 sata. Kanta za pojenje nije se posuđivala od tuđih konja. Urednim provođenjem optimalnog režima hranjenja i pojenja na minimum su svedena inače fatalna oboljenja, promjene položaja i naduva pojedinih dijelova probavnog sistema. Znanja o preventivi prenosila su se s koljena na koljeno, dopunjavala se novim iskustvenim spoznajama te sticala podučavanjem.

Dakako da je, i pored svestranih preventivnih aktivnosti, nekih bolesti ipak bilo.

Već spomenute crijevne glistavosti međimurski su stočari rješavali kućnim pripravcima na bazi češnjaka, a krajem prošlog stoljeća već su raspolagali sa farmakom. Praznička bolest se rijetko javlja kod pašnjačkog držanja konja.

Međutim u rano proljeće, a osobito u kasnu jesen dosta je česta. Postojale su posebno spretne i podučene osobe, gotovo isključivo vezane uz kovački zanat, koje su vrlo vješto puštale dostatne količine krvi, na taj način, da su presjekle veliku vratnu venu oboljelog konja.

Rezultati takovog tretiranja bio je vrlo dobar kad je pravovremeno izveden. Podvezivanje presječene vene, sa strunama iz repa, preststavljalo je pravo umijeće. Kronične slučajeve ždrebečaka liječili bi tolavnom t.j. izazivanjem lokalne septičke nespecifične upale u području žličice. Posljedice mjesečne sljepoće smanjuju tržišnu vrijednost grla, ali konja vlasnik zadržava za rad, a kobile i za rasplod. Bolesti kože suzbijaju se primjernom higijenom i svakodnevnim prestižnim timarenjem. Za očuvanje ispravnih kopita i zdravih nogu postavljaju se glinena stajališta za prednje

noge i drvena za stražnje. Višekratno uklanjanje gnoja dnevno kao i stručno obrezivanje kopita najmanje dva puta godišnje bila je stalna obaveza. Zaštita od prehlada smatrana je vrlo važnom. Svaki je konj za tu namjenu imao svoje pokrivalo. Obično je to bila plahta od debljeg domaćeg tkanja, a nazivala se šator.

U slučaju neočekivanog nailaska nevremana, često se moglo vidjeti međimurskog stočara, kako sa sebe skida haljetak, da pokrije i zaštiti životinju sa kojom je dotle radio.

U prikazu konjarstva Međimurja potrebno je spomenuti i posebno značajnu profesiju. To su bili potkivači. Od kvalitete njihovog rada često je ovisila radna sposobnost međimurskog konja. Za konje koji su obavljali samo poljoprivredne radove i kretali se zemljanim putevima, potkivanje nije bilo potrebno, ali se više puta godišnje čistilo i obrezivanjem formiralo kopito. Konji, koji su se umjereno kretali tvrdim cestama - drumovima potkivali su samo na prednja kopita. Oni pak koji su većinom prometovali drumovima ili drugim tvrdim cestama, morali su biti potkivani na sva četiri kopita. Postojale su i različite varijante tako zvanog oštrog i mekod potkova. Dobrim potkivanjem konj se osposobljuje, a lošim onesposobljuje za trajan rad. Zato je rad potkivača bio osobito cijenjen, a profesija i statusno uvažena. Za izobrazbu potkivača, u Austro-Ugarskoj monarhiji, postojale su potkivačke škole.

Diplomanti nekih od tih škola, pored temeljitog znanja iz anatomije i fiziologije kopita i savršene prakse u potkivanju, sticali su neka znanja, bolničarskog stupnja, iz zdravstvene zaštite i liječenja konja. Zato su često pozivani kod oboljele stoke, a međimurci su ih zvali koršmitima (kurshmit). Zahvaljujući brizi, načinu držanja i korištenja međimurskog konja, kao i stručnosti potkivača, međimurski konj je sa velikom prednošću, stalno držao visoku reputaciju, inače prirodene, jake otpornosti na oboljenja žabice i rak kopita.

Pored međimurskog konja, u Međimurju, je bilo i drugih vrsta i tipova konja. Oni su služili posebnim namjenama gdje su bili prikladniji od teških konja.

No, njihov je broj bio malen i uglavnom su dopremljeni u Međimurje. To su većinom bili lagani konji, kasačkog tipa, vrlo prikladni za vožnju kočija. Držali su ih pretežno fijakeristi i poneki imućniji stanovnici za osobne prevoze.

Specijalizirani prevoznici (foringaši), za lakše terete, na dulje relacije također su držali lagane konje ili križance tih konja sa međimurskim konjem.

Dugotrajnim radom u odabiranju i razmnožavanju svojih konja, međimurci su dobili konja koji je dovoljno snažan, da gotovo sve poljoprivredne radove i prijevoze, vrši sam u polupregu. Taj je konj zahtjevao relativno male troškove držanja. Naročito je bio rentabilan u prilikama poput međimurskih. Zbog redovite potrebe odlaska velikog dijela muške radne snage, na privremene ili sezonke radove, u sezoni poljoprivrednih poslova, kod kuće su često ostajale žene sa djecom. S pitomim, marljivim i razboritim konjem one su bez poteškoća obrađivale male obiteljske posjede. Dječaci od svega desetak godina starosti, bez bojazni, mogli su obavljati jednostavnije poslove, upravljajući konjem u prevozu, izvođenje na pašnjak, timarenje i slično. Sredinom 19. stoljeća europsko tržište počinje, u neograničenom broju, tražiti upravo takovog konja. Tada nastupa preporod i konjogojstva i ukupnih gospodarskih i životnih prilika u Međimurju. Međimurski konj postaje svepristutan u cjelokupnom životu žitelja Međimurja. Razumljivo, da su ekonomski razlozi najvažniji te utječu i na već povoljne emocionalne odnose međimuraca, prema svojim konjima. Iz tih vremena datira i ulazak

konja u postojeće narodne priče i pjesme. Konjogojstvo je kroz, otprilike, sto godina u Međimurju, bilo rentabilno a dulje vrijeme i posebno isplativo. Razumljivo je, da je često bilo i favorizirano u odnosu na druge grane stočarstva. Češće obzirom na status i kvalitetu, nego na brojčanost (5). Međutim, unatoč dugotrajnog postojanja sva tri ekonomska uvjeta za uzgoj i držanje konja, u Međimurju se njihov broj nije povećavao u nedogled. Razlog tome, ponajviše je ograničena prehrambena osnova kao za stoku tako i za stanovništvo. Zbog potreba vlastite prehrane, međimurci su se morali baviti mješovitim stočarstvom, držeći uz konje i veliki broj goveda, kao i svinja. Raspoloživo obradivo zemljište, ionako je najčešće bilo prekapacitirano ako imademo na umu i stalnu prenapučenost.

Broj konja u Međimurju (3,9,12)

Godine	1859.	- 8.132
Godine	1890.	- 10.755
Godine	1910.	- 11.819
Godine	1921.	- 9.019
Godine	1934.	- 6.252
Godine	1946.	- 5.080
Godine	1972.	- 2.987
Godine	1982.	- 1.120
Godine	1990.	- 250

Međimurski se konj dinamično proširio u Mađarskoj, zauzevši gotovo polovicu te države. To je bitno utjecalo na njegovu afirmaciju diljem Europe, jer se tamo oduvijek, pa i sada, naziva međimurski konj. I u Mađarskoj je imao neprocjenjivo važnu ulogu u ekonomskom životu. Sva evropska hipološka literatura bilježi ga po podrijetlu. To najčešće nije slučaj sa nazivljem u Hrvatskoj, gdje se navodi kao hrvatski hladnokrvni konj, što je neprecizno u odnosu na postojanje posavskog hladnokrvnog konja. U Mađarskoj se i u suvremenoj a pogotovo starijoj beletrističkoj literaturi može susresti pod nazivom međimurski konj. Štoviše u međimurskom govoru i danas se često upotrebljava poredbena uzrečica: snačan kao međimurski konj. Sve to ukazuje da je u toj zemlji bio prihvaćen i uzgajan zbog izvanrednih osobina i karakteristika.

Izvan svake realnosti, bila bi pretpostavka, da je moguće obnoviti uzgoje međimurskog konja na potpuno ekonomskim osnovama.

Međutim, uloga i značaj tog konja u gopodarskoj povijesti Međimurja tolika je, da nalaže i obaveze. Mnoge generacije žitelja cijenile su ga i poštivale, jer je bio dio njihovog življenje i narodnog kulturnog blaga. Obaveza je, za budućnost, sačuvati, makar ograničeni uzgoj međimurskog konja, da bi kao živi izložak povijesti kraja, života i vremena, mogao ilustrirati i sadržaje te prelijepe folklorne romantike Međimurja.

LITERATURA

1. Dedaković J. - "Natale solum..." Bečko Novo Mjesto, Austrija, 1752.
2. Dugački Z. - Zemljopis Međimurja, Zagreb 1932.
3. Horvat R. - Poviest Međimurja - Zagreb 1944.

4. Horvat V., J. Ladika - Konjarstvo Međimurja, Međimurje br. 3 Čakovec 1982.
5. Horvat V., J. Ladika, T. Kolak - Govedarstvo Međimurja Međimurje br. 3 1982.
6. Kapun V. - Tri stara opisa Međimurja, Međimurje br. 3 - Čakovec 1982.
7. Keresturi J. Stridoneusis - Razmišljanje kako se može narod u Međimurju najviše usrećiti - Beč 1785.
8. Kljaić V. - Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati, Zagreb 1883.
9. Ladika J. - Konjogojska udurga - Međimurje Prelog 1936.
10. Novak A. - Gravitacijsko područje Preloga - Zagreb 1954.
11. Radnai A. - Murakozi lovak - Budapest 1919.
12. Steinhauz M. - Uzgoj konja u Međimurju - Zagreb 1934.
13. Stipić Z. - Rajonizacija konja u SRH - Stočarstvo 3-4 Zagreb 1978.
14. Zrinji K. - Monografija Čakovca - Čakovec 1905
15. Žganec V. - Folkloro narodno blago Međimurje - Zagreb 1936.

MEĐIMURJENA HORSE - FIRST CROATIAN COOL-BREED

Summary

By means of cross-breeding Hungarian mares with Norisian stallions the value of cross-breeds has been enhanced as well as positive properties of a new breed. New cross-breeds kept for breeding have been raised - the Međimurjean stallions.

After 1868. the state stud of Norisian horses. Kisbera (Hungary), was founded, using the mares from Međimurje. Careful and systematic cross-breeding improved the outward appearance of the Norisian horse in Međimurje. The only deficiency was that cross-breeding produced chiefly white offspring which did not satisfy either the breeder or the buyer. However, that kind of cross-breed was very soon ousted by Ardenian and Persenian breed. As early as in 1887. Ardenian stallions from Kisbera stud were brought to Međimurje, and soon after them the somewhat heavier Belgian.

Since 1870. a lighter type of cross-breed between the Arabian or Anglo-Arabian mare and the stallion of Norisian blood had been raised. That type of Međimurjean horse had been used to pull streetcars in Vienna, Budapest and other towns until 1914. Approximately 1500 light Međimurjean horses had been sold, which contributed to a boom of horse-breeding in Međimurje. That type had the height of up to 160 cm, a comparatively small head, big eyes, short and strong neck, broad and strong chest and erupper, a right leg posture a steady and ample gait, it was of a raven colour or a variation of gray another, heavier, type of the Međimurjean horse was a cross-breed between Anglo-Arabian Hungarian mares and Norisian, later of Belgian stallions. For well-known objective as well as subjective reasons in horse-breeding, out of 3011 breeding mares as late as in 1934, the number of the Međimurjean horses has been reduced to a few specimens of the kind.

We are faced with a very important task to preserve the Međimurjean horse, which has always been highly rated and as such has entered the hypological literature of Europe.